

† NESTOR VORNICESCU-SEVERINEANUL

REALITĂȚI ȘI POSIBILITĂȚI ECLEZIASTICE
LA VALAHI ÎN VREMEA LUI MIHAI VITEAZUL

D.82345/977

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
BUCUREȘTI — 1975

REALITĂȚI ȘI POSIBILITĂȚI ECLEZIASTICE LA VALAHI ÎN VREMEA LUI MIHAI VITEAZUL *

Sărbătorind împlinirea a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române înfăptuită de Mihai Viteazul, gîndul nostru se oprește în chip deosebit asupra mai multor aspecte ale acestei împliniri istorice în viața neamului românesc.

Antrenînd masele populare și oastea, diriguindu-le energiile, Mihai Viteazul a realizat înlăturarea jugului otoman, dobîndirea independenței și unirea tuturor românilor din cele trei Țări Române: Tara Românească, Transilvania și Moldova într-un singur stat, întruchipînd, deși pentru foarte scurtă vreme, marea și prima unire politică a tuturor românilor sub un curajos domnitor.

La realizarea strălucitului ideal național, Mihai Viteazul s-a sprijinit și pe Biserica Ortodoxă Română. El a știut să folosească influența unor prelați ortodocși de la Constantinopol și din alte centre ortodoxe, atitudinea dreptmăritorilor creștini din aceste părți ale lumii, rolul și influența unor nobili ortodocși din Polonia, autoritatea și influența materială și diplomatică a țarului Moscovei. Pe plan intern, marele voievod a inițiat și a folosit un număr de evenimente bisericești a căror semnificație a depășit chiar de atunci cadrul propriu-zis al epocii și chiar cadrul nostru local.

Ortodoxia suferea foarte mult în Imperiul otoman, suferea de asemenea în Polonia și în părțile de vest ale Ucrainei, pe de o parte din cauza semilunii, iar pe de altă parte din cauza tendonțelor catolice de dominare.

Această situație din țările vecine nouă ne luminează și mai mult gîndirea, arătîndu-ne importanța evenimentelor politice și bisericești deosebite care au avut loc la români în vremea lui Mihai Viteazul, evenimente care puteau să aibă o ampioare și mai mare dacă Marele conducător nu-și afla sfîrșitul atît de fulgerător și tragic pe cîmpia Turzii.

*

Independența poporului nostru a fost slujită permanent cu deplină credincioșie și de Biserica Ortodoxă Română, care are drept principiu de bază ca fiecare Biserică să fie organizată în chip autonom, autocefal, fără nici un amestec din afară în ce privește problemele de organizare, de conducere și de administrare. Fiind știrbită uneori independența Țărilor Române a avut de suferit și Biserica noastră în problemele sale de autonomie și autocefalie.

* Inițial această lucrare a constituit textul unei *Comunicări*, făcută la Muzeul de istorie «Oltenia» din Craiova, cu prilejul Aniversării a 375 de ani de la prima unire politică a celor trei Țări Române sub Domnitorul Mihai Viteazul, mai 1975.

Luptele lui Mihai Viteazul pentru unitatea politică a tuturor românilor, a avut influență pozitivă și pentru independența și unitatea Ortodoxiei românești. Chiar din primii ani de domnie, *Mihai Viteazul era recunoscut ca un prinț independent*. El era conștient și declara deschis că Țara Românească i-a fost încredințată cu toate formele obișnuite și cu deplină voie asupra ei.

El privea țara întreagă ca neatîrnătă și fără vreo altă legătură cu turci, decât numai plătirea tributului în schimbul ocrotirii independenței. Toată istoria recunoaște că biruințele la care au ajuns armatele române sub conducerea lui Mihai Viteazul au insuflat în sufletul poporului deplinătatea sentimentului libertății naționale și a neatîrnării. Conștient de existența noastră de sine stătătoare el a căutat să uni Țările Române într-un singur stat și a reîntrupa astfel «vechea crăie a Daciei»¹.

Pe țărîm bisericesc, spiritul de independență s-a manifestat în Țara Românească în a doua jumătate a anului 1594 sau în primele luni ale anului 1595, cînd Mihai Viteazul pentru a avea toată siguranța în conducătorul Bisericii noastre, pentru a-l avea mereu sfetnic de încredere lîngă sine pe arhimitropolitul de la Tîrgoviște, a făcut ca în acest scaun să fie ales, consacrat și instalat egumenul Coziei de pînă atunci, cel ce avea să fie numit în acte și cunoscut în istorie, marele *Mitropolit Eftimie II*.

Se obișnuia pînă atunci ca alegerea, sfintirea și înscăunarea mitropolitului Țării Românești să se facă cu știrea și blagoslovenia Patriarhiei Ecumenic din Constantinopol. Legături Bisericii noastre cu Patriarhia din Constantinopol au avut diferite aspecte în decursul veacurilor. Nu era în uz, deși Patriarhia Ecumenică uneori cerea ca arhipăstorii noștri înainte de a-și ocupa scounul să treacă mai întîi pe la Constantinopol.

În 1585 Mihnea Vodă, care avea deosebite legături cu patriarhul Constantinopolului Teolipt II și cu Poarta otomană a trimis la Constantinopol pe alesul vlădică Mihail care pînă atunci a fost Episcop de Rîmnic, spre a-i se face ungerea de arhipăstor al nostru în cetatea de pe mlaul Bosforului. Prin aceasta s-a spus că s-a făcut un pas mai departe în recunoașterea deplină a drepturilor canonice ale Patriarhiei Ecumenice asupra Bisericii din Țara Românească².

1. N. Bălcescu, *Opere*, vol. II, *Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, Editura Academiei, București 1953, p. 25; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București 1968, p. 133; Idem, *O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuși*. Extras din «Academia Română. Memoriile Secției Iсторие», Seria III, tomul V, memorialul 9, București, 1935, p. 2.

2. Prof. Al. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungro-Vlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe de la întemeiere pînă la 1800*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7–10, p. 914. Nicolae Iorga spunea că nici un mitropolit muntean sau moldovean nu trebuia de fapt să-și capete cîrja de la Constantinopol, nici măcar să meargă sau să scrie acolo pentru o recunoaștere care nu se considera că mai e nevoie să se obțină (N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, vol. I, București, 1928, p. 202–203).

Pe atunci sensul autocefaliei era independența Bisericii exprimată prin dreptul de a alege și hirotoni singură prin arhieriei săi pe toți ierarhii din cuprinsul provinciei respective inclusiv pe primul ierarh. În felul acesta se înțelege independența veche bisericească și autonomia. Faptul că ierarhii noștri erau uneori recunoscuți și chiar de cele mai multe ori, de Marea Biserică, nu afecta independența ci era mai mult un simbol de comuniune și de

Mihai Viteazul a procedat altfel. Fără nici o aprobare sau înștiințare obținută sau făcută Patriarhiei din Constantinopol, ci numai cu soborul ierarhilor, clericiilor și dregătorilor români a ales, s-a sfînțit și a fost instalat arhimitropolitul Eftimie II.

Mai tîrziu, și anume în 1597, cînd Mihai a acceptat să aibă unele raporturi mai îmbunătățite cu turci, a arătat Patriarhului ecumenic, după cum a făcut-o și marele Eftimie II, că cele petrecute au fost aşa din cauza evenimentelor politice. Locțiitorul de Patriarh ecumenic Meletie Pigas a luat act și solicită anumite ajutoare din partea voievodului nostru cît și din partea «confratului întru slujire»³.

Mihai Viteazul în momentul cînd a început lupta pentru înlăturarea jugului otoman și pentru dobîndirea independenței noastre nu

identitate, de doctrină, de cult și de disciplină. Năzuința noastră de eliberare politică și-a avut în această independență și autonomie un corespondent și un aliat prețios. Independența sau autocefalia scumpă Bisericii noastre a constituit una dintre formele prin care s-a manifestat conștiința de sine a poporului român. Această conștiință a făcut într-adevăr la noi să se lege elementul creștin de cel etnic-național (Pr. Palade Vasile, *Principii de organizare a Bisericii Moldovei în opera lui Dimitrie Cantemir*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul XCH (1974), nr. 7–8, p. 1025–1026).

3. *Documente Hurmuzachi*, tom. III, *Scrieri și documente grecești privitoare la istoria românilor din anii 1592–1837*, București, 1914, p. 319–320.

Se cunoaște că Meletie Pigas din 1590 era Patriarch al Alexandriei. Pentru a plăti unele datorii ale acestui scaun a strins ajutor bănesc din Iviria, din Rusia și din Tările Române, dar suma adunată la noi i-a fost confiscată în chip abuziv de Patriarhul Constantinopolului de atunci, Ieremia II, prin reprezentanțul său de la București. După moartea lui Ieremia din 1595, Meletie Pigas renunțind de a ocupa scaunul ecumenic, primește doar postul de locțiitor de patriarch ecumenic între anii 1596–1598. El ne era binevoitor, a contribuit pentru apăzarea conflictului dintre Turcia și Tara Românească. Prevenea prin scrisori scurte pe Mihai Viteazul asupra unor probleme politice și într-o scrisoare trimisă lui Mihai printre credinciosi, Chir Teodori, îi arăta motivul unor rețineri, indemnindu-l indirect și pe Mihai la deosebită atenție cînd îi serie: «Scrisorile ce am scris și scriu Măriei Tale, află că le tălmăcim în limba turcească și le cercetează pașa și sultanul, și unele din scrisorile tale...» (*Hurmuzachi*, tom. cit., p. 320).

La 11 februarie 1597 Meletie Pigas îi scria lui Mihai Viteazul că el avînd sarcina de a propovădui pacea și liniștea întregii omeniri îi aduce la cunoștință, din partea sultanolui, că este iertat și lăsat mai departe în domnie, stăpinind voievodatul pentru el și pentru toti urmașii lui. Si într-adevăr după o acalmie de cîteva luni de zile, la 20 iulie 1597, Mihai Viteazul primește o scrisoare de la Poartă prin care i se asigură domnia pe viață, recunoașterea ca urmaș a fiului său Nicolae Pătrașcu și reducerea tributului la jumătate (cf. Al. A. Botez, *O scrisoare inedită a lui Mihai Viteazul către Patriarhul Alexandriei Meletie Pigas*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 5–6, p. 590–592). Doi ceauși, soli ai sultanului, au adus lui Mihai la București un firma de domnie pe viață, o lance și un buzdugan, semnele puterii și alte multe daruri de mare pret: 20 de caftane țesute cu fir de aur, o sabie cu teacă de aur împodobită cu pietre scumpe, o coroană cu diamante și altele (cf. N. Bălcescu, op. cit., p. 181). Dîntr-o scrisoare a Patriarhului Meletie Pigas din 29 august 1597 reiese că Mihai Viteazul îl rugase pe Meletie Pigas să ajute și pe frații ortodocși din Polonia care sunt prigojni de Roma veche. Patriarhul îl asigură de tot sprijinul și-i roagă și pe el să-și multiplice eforturile și pentru îmbărbătarea acestor pravoslavnici. În același timp Patriarhul descrie în cuvinte invăluite greutățile pe care le întîmpină pentru apărarea Ortodoxiei, la Constantinopol și în alte părți, fiind lipsit de mijloace și ortodocșii slabî la Constantinopol. Îi trimite scrisori adresate împăratului Rudolf II al Austriei, pe care Mihai să le citească, și să le înainteze mai departe (*Hurmuzachi*, tom. cit., p. 319–320). Cu o sută de galbeni trimiși de Mihai Vodă lui Meletie Pigas s-a făcut o pateră pentru cîrja patriarhală în amintirea strălucitului nostru dominitor (cf. Diac. Asist. I. Pulpea-Râmureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria cu Tările Române*, în «Studii Teologice» VIII (1956), nr. 1–2, p. 61).

putea, în principiu de fapt, să mai solicite binecuvântare sau să anunțe cel puțin Constantinopolului, Porții otomane indirect, alegerea primului său sfetnic.

Mărețele înfăptuiri ale lui Mihai Viteazul au văzut lumina zilei datorită dragostei sale față de neam și față de credința străbună.

Pentru a putea fi ajutat în marea acțiune de a face din Tara Românească scut de apărare și altor popoare, Mihai Viteazul a trimis pe arhimitropolitul Eftimie în solie în Transilvania, însotit de ierarhi din Tara Românească și de 12 boieri, l-a avut alături în 1598, cînd a încheiat pactul cu trimișii împăratului Rudolf II, a fost lingă sine la Alba Iulia atunci cînd a instalat pe *Mitropolitul Transilvaniei Ioan de la Prislop* în noua sa reședință ctitorită de el⁴.

De obicei, din porunca lui Mihai Viteazul arhimitropolitul stătea mai mult la Tîrgoviște alături de fiul său Nicolae pentru slujirea țării. Mitropolitul Eftimie s-a legat de Mihai Viteazul și i-a fost un colaborator credincios⁵.

Independența bisericească a Țării Românești va fi consolidată prin raporturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Mitropolia Transilvaniei, recunoscute în chip special prin tratatul din 1595 și prin organizarea bisericească ce lua forme superioare în Moldova chiar în acea vreme și pe care în 1600 Mihai Viteazul va găsi-o într-o formă foarte avansată.

*

În mai 1595 s-a încheiat cunoscutul tratat dintre Tara Românească și Transilvania. Clauzele lui politice nefavorabile valahilor n-au fost traduse în fapt. Singurul aspect pozitiv al acestui tratat a fost recunoașterea oficială, că toți românii ortodocși din Transilvania aparțin prin conducerea lor bisericească, duhovnicește și canonic de arhimitropolitul Țării Românești de la Tîrgoviște.

În acest tratat s-a prevăzut între altele: «că toate bisericile românești din țara Măriei Sale (Sigismund Bathory) vor fi sub judecata și despusul mitropolitului din Tîrgoviște, după dreptul bisericesc și orânduiala țării aceleia, și preoții își vor putea strînge veniturile lor îndătinate și obișnuite». Se prevedea ca cinul preoțesc și monahicesc să fie lăsat în vechiul lui obicei de ceremonii și libertate.

Prin voia lui Mihai Viteazul, Vlădica Ioan de la Prislop este mitropolit pentru tot Ardealul și aparține de arhimitropolitul nostru de la Tîrgoviște. În întîlnirea pe care Mihai Viteazul a avut-o la Alba Iulia în decembrie 1596 cu Sigismund, voievodul nostru a obținut aprobarea Principelui pentru a zidi la Alba Iulia o mănăstire ortodoxă cu hramul «Sf. Treime», pentru mitropolitul Ioan, mănăstire în care Mihai Viteazul va face reședința mitropolitului român al Ardealului. În a-

4. P. P. Panaiteanu, *Documente privitoare la Istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 15. La sfîrșitul secolului XVI, cele trei voievodate carpatine românești sunt unite sub aceeași steag de luptă pentru apărarea creștinătății.

5. Niculae I. Șerbănescu, *Politica religioasă a lui Mihai Viteazul*, teză de doctorat în teologie, București, 1948, p. 70. Manuscris pus la dispoziția noastră prin bunăvoie părintelui profesor autor, căruia îl aducem mulțumiri și pe această cale.

ceastă mînăstire înzestrată cu multe moșii și danii, au venit călugării din Țara Românească și din Moldova care țineau permanent legătură cu marele ctitor⁶.

Mitropolitii Tării Românești încă din secolele XIV și XV, cînd noi stăpîneam părțile Almașului și ale Făgărașului, erau numiți «exarhi ai plaiurilor». Arhipăstorii Tării Românești în raport canonice cu episcopii sufragani de la Rîmnic și Buzău se intitulau «arhiepiscopi». Față de Mitropolitul de la Severin din secolul XIV și din secolul XV care avea acest titlu onorific erau «arhimitropoliți» deși expresia atunci nu s-a folosit. O întîlnim abia în secolul XVI, purtată de mitropolitii Tării Românești în raport cu mitropolitul ortodox al Transilvaniei, care-i era sufragan. Această jurisdicție canonica oficializată prin tratate în vremea lui Mihai Viteazul, se menține pînă la sfîrșitul secolului XVII, cînd se cunoaște situația nefericită a Mitropolitului Atanasie Anghel și a unor sfetnici din jurul său⁷, cînd s-a sfîșiat pentru o perioadă de vreme unitatea sufletească a neamului nostru pentru care cel dintîi Mihai Viteazul și-a dat viața.

Mitropolitul Transilvaniei *Ioan de la Prislop* ca și urmașii săi pînă la Atanasie Anghel, au fost hirotoniți la Tîrgoviște, în treapta arhie-rească, de unde anual primea un ajutor bănesc pentru nevoile Mitropoliei. În 1597 Mihai Viteazul a rînduit episcop român în părțile Maramureșului pe egumenul *Serghei de la Tismana*, care se crede că a fost hirotonit tot la Tîrgoviște⁸. În anul 1598, în luna iunie cînd s-a încheiat un tratat între Mihai Viteazul și trimișii împăratului Rudolf II la Mînăstirea Dealu, pentru apărarea unității noastre ortodoxe s-a prevăzut: «Cît privește Legea, maiestatea sa, să încredințare a nu împiedică întru nimic cele ce au fost ținute pînă acum în Țara Românească, nici slujbele bisericești ale ierarhilor și preoților lor a le opri, nici a sili pe Voievod sau staturile și rangurile lui să treacă la altă religie». S-a prevăzut ca religia și Biserica română să fie slobode, ocrotite și neatinse de nimeni⁹. Se știe că de curînd în Polonia, iezuiții au silit un mare număr de ortodocși să fie uniți cu Roma.

După unirea Transilvaniei cu Țara Românească și cu Moldova, Mihai Viteazul a pus capăt revoltătoarei nedreptăți făcute de veacuri românilor ortodocși a căror credință nu era recunoscută, ci doar «tolerată». Într-un alt Tratat încheiat între Mihai Viteazul și Împăratul

6. Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, partea I, Ed. III, București 1940, p. 263–264; Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, Arad, 1918, p. 131–135; Acad. Ștefan Pascu, *Transilvania — cea de-a doua Valahie*, în «Magazin istoric» IX, 1975, nr. 5, București, p. 13.

7. Pr. Vasile Poican, *Patriarhatele Bisericii Ortodoxe*, București, 1926, p. 97; Niculae Șerbănescu, *Titulatura mitropolitilor, jurisdicția, hotarele și reședințele Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7–10, p. 701.

8. Ioan I. Nistor, *Domnia lui Mihai Viteazul în Transilvania*, Extras din «Analele Acad. Rom. Memoriile Secției Iсторice», Seria III, tom. XXVIII, Memoriul 10, București, 1946, p. 44–45.

9. Pr. N. I. Șerbănescu, *Mitropolitii Ungro-Vlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7–10, p. 767.

Rudolf II, s-a prevăzut ca Biserica Ortodoxă din Transilvania să facă parte dintre religiile «recepțe»¹⁰.

Nunțiul Malaspina, nesimpatizînd pe Mihai Viteazul și nici Ortodoxia scrie împăratului să nu fie de acord ca marele nostru Voievod să-și aibă reședința în Transilvania. Acest Nunțiu, venise la Alba Iulia pentru «curățirea provinciei de erezie» și pentru restabilirea scaunului romano-catolic de Alba Iulia. Citoria lui Mihai Viteazul încinată Sfintei Treimi, unde era și reședința mitropolitului nostru ortodox, era ca un spin în ochii unora din Alba Iulia și scriau împăratului că întunecă privirea bisericii romano-catolice.

Mihai Viteazul a trimis preoți ortodocși în toate satele, pînă la marginea țării. Ca prim domnitor ortodox al Transilvaniei a ajutat permanent Biserica Ortodoxă Română și pe slujitorii ei. În iulie 1600 a cerut Dietei Transilvaniei să formuleze și să aprobe o lege care să scutească de robotă și pe preoții ortodocși¹¹.

*

În vreme ce în Țara Românească și în Transilvania aveau loc aceste înfăptuiri care atestau independența noastră bisericească și unitatea noastră, și în Moldova direct sau indirect, se lucra în același sens.

În 1588 *Mitropolitul Gheorghe Movilă* al Moldovei, sigur stătuse de vorbă cu Patriarhul Ieremia II al Constantinopolului în drum spre Moscova și mai ales la înapoiere despre ridicarea Bisericii Ortodoxe Ruse la rangul de Patriarhie și-i dăduse delegație Patriarhului ca să-l semneze în actele Sinodului de la Constantinopol și credem că deja se născuse în mediul moldovenesc ideea de a fi ridicată și Mitropolia noastră de la Suceava cel puțin la rangul de Arhiepiscopie cum era atunci Arhiepiscopia Ohridei sau chiar Patriarhie cum se ridicase acum Moscova. Cert este că după înscăunarea lui Ieremia Movilă în tronul de Voievod al Moldovei și după reînscăunarea lui Gheorghe Movilă în fruntea Bisericii Moldovene au început tratative mai ales cu locțitorul de Patriarh ecumenic Meletie Pigas, Patriarhul Alexandriai, care din 1596 era la Constantinopol, pentru ridicarea Bisericii moldovene la o nouă treaptă de organizare bisericească, în care scop au mai înființat o nouă Episcopie și anume cea de la Huși.

La Moscova, în 1588, Patriarhul Ieremia II la cererile insistente ale conducătorilor Rusiei oscila dacă să ridice Mitropolia Moscovei la treapta de Arhiepiscopie ca și Ohrida sau direct la treapta de Patriarhat. La începutul anului următor a ridicat Biserica Moscovei și a toată Rusia la treapta de Patriarhat, răminind ca această înălțare să fie ratificată de un sinod viitor de la Constantinopol¹².

10. N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 193; Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 325; *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București 1957, p. 403. 11. Ioan I. Nistor, *op. cit.*, p. 37, 45–47.

12. Pr. Niculae Șerbănescu, *La a 40-a aniversare a reînființării Patriarhiei Ortodoxe Ruse*, în «Ortodoxia», X (1958), nr. 1, p. 132; V. Niconov, *La a 35-a aniversare a restabilirii Patriarhatului Bisericii Ortodoxe Ruse*, traducere de I. Iuțu, în «Ortodoxia», V, (1953), nr. 2, p. 331.

• Si Ieremia Movilă solicita insistent patriarhului Meletie Pigas să vină în Moldova. Rigorile corespondenței, după cum am văzut că erau făcute cunoscut de Meletie Pigas într-o scrisoare către Mihai Viteazul, nu permiteau să se spună explicit pentru ce era poftit în Moldova, atât de insistent; ci se amintea mai mult apărarea dreptei credințe din Polonia. Dar din scrisorile patriarhului Meletie Pigas atât către voievodul Ieremia Movilă cît și către Mitropolitul Gheorghe Movilă, deducem că era poftit pentru înălțarea Bisericii moldave la o treaptă superioară. Lucru ce s-a și făcut numai prin corespondență, rămânind ca ulterior faptul să fie ratificat de un sinod al Patriarhilor răsăriteni cum se procedase și pentru recunoașterea Patriarhiei Moscovei. Astfel într-o scrisoare din 14 iulie 1597, patriarhul Meletie Pigas din Constantinopol scrie lui Ieremia Movilă, domnul Moldovei, că a primit scrisorile voievodului, îi înțelege mîhnirea de a nu putea veni în persoană la Suceava dar este împiedicat, spune, «știe Dumnezeu» și credem că era vorba chiar de greutățile pe care le făceau turci, îi arată interesul mare pe care-l poartă Ortodoxiei, atunci în pericol în Polonia dar și la Constantinopol, au împiedicări și-i cere voievodului ajutor material pentru cei lipsiți de orice ajutor de la Patriarhia ecumenică, plini de nevoi, fără adăpost, în primejdii și supărări¹³.

Scrisoarea din 7 septembrie același an, a patriarhului Meletie Pigas adresată lui Gheorghe Movilă ca și altele următoare sunt hotărîtoare pentru ca Biserica Moldovei să fie ridicată la rangul de Arhiepiscopie, sigur autocefală, nu numai în sensul că Mitropolitul avea un număr de episcopi sufragani și se numea Arhiepiscop și în acest scop îi trimite lui Gheorghe Movilă insignele demnității noi, pe care le purtau numai Patriarhii răsăriteni apostolici: mantia cu patru rîuri și cîrja patriarhală. Este conștient că evenimentul dacă n-a putut fi cinstit de însăși prezența patriarhală la Suceava s-ar fi cuvenit ca aceste insigne prin care se recunoștea ridicarea Mitropoliei Moldovei la treapta de Arhiepiscopie autocefală să fie cinstit prin trimiterea unui Arhiereu, dar spune «că nu ne dă răgaz vremea care este grea. Tu, primind-o, cinstește darul cu urare și binecuvîntare și păstrează neatinsă comoara credinței ortodoxe... Să păstrezi poporul lui Dumnezeu în sfîntenie și dreptate și să-l îți în dreaptă credință»¹⁴. Acestea sunt povețe pe care Biserica mamă le dă unei Biserici proaspăt declarate autocefală.

Ca într-o scrisoare din 3 noiembrie 1598 Meletie Pigas, locuitor de Patriarh ecumenic, să-i scrie și mai explicit nouui Arhiepiscop Gheorghe Movilă al Moldovei: «Ne mulțumiți nouă prin cele ce scrieți despre darul duhovnicesc ce am trimis Prea Sfîntului scaun al Moldovei pentru multă dragoste și prea marea cucernicie atât față de îndurătorul Dumnezeu, cît și față de noi păcătoșii... Mantia împodobită cu patru poluri e prescrisă în lume numai pentru Patriarhii tronurilor apostolice... Dar tronul vostru fiind ridicat acum la rang de Arhiepiscopie, are de la noi pentru această demnitate aceste semne, adică mantia patriarhală și cîrja patriarhală. Căci, fiindcă prea cucernicul domn

13. Hurmuzachi, tom. cit., p. 317.

14. Ibidem, p. 320—321.

se luptă din tot sufletul pentru apărarea Ortodoxiei, e vrednic și de domnia luminească... și demnitatea politică va fi însotită deci de mărire a bisericească». Tot în această scrisoare, patriarhul Meletie spune că trebuie chibzuit ca să treacă ridicarea Mitropoliei Moldovei la rangul de Arhiepiscopie și printr-un sinod¹⁵.

Despre ținerea acestui sinod vorbește în scrisoarea din 7 noiembrie 1598 adresată lui Ieremia Movilă, de data aceasta de la Alexandria, unde se retrăsesese de curind. Spune că se bucură că pentru Arhiepiscopia Moldovei s-a hirotonit de curind un nou Episcop pentru proaspăt-înființata Eparhie a Hușului. Si că mantia patriarhală și cîrja a trimis-o spre a fi doavadă și semn de mare cinste. Se gîndește să convoace un sinod la Alexandria unde va chema pe ceilalți Prea Sfinți Patriarhi «sub cuvînt că au alte treburi din pricina temerii de afară (citește din cauza turcilor) dar în adevăr spre a împlini dorința voastră și a da consfintirea noastră» pentru Arhiepiscopia Moldovei¹⁶. Acest sinod nu s-a mai ținut și Arhiepiscopia Moldovei a rămas în continuare numai cu recunoașterea anteroară a patriarhului Meletie Pigas. Evenimentele care au avut loc și în părțile noastre n-au mai permis reluarea problemei, ca Arhiepiscopia Moldovei să fie recunoscută și de un sinod al Patriarhilor răsăriteni.

Faptul că Mitropolia Moldovei a fost recunoscută ca Arhiepiscopie autocefală chiar numai de un Patriarh al Alexandriei, locuitor al Patriarhului ecumenic, n-a fost trecut cu vederea de către contemporani și urmași.

Bernardino Quirini Episcopul franciscan de Argeș scria în 1600, probabil în prima jumătate a anului, papei de la Roma că Arhiepiscop și Primat al Moldovei este Gheorghe Movilă, care sfîntește pe episcopii săi sufragani și nu recunoaște ca superior al său pe Patriarhul din Constantinopol sau pe alt patriarh din Răsărit¹⁷. La fel menționau și alți călători străini în părțile noastre. Peste cîțiva ani francezul Charles de Joppecout numea pe Anastasie Crimca «Patriarh al Moldovei»¹⁸. Marele Varlaam al Moldovei la începutul Cărtii care se cheamă *Răspunsul împotriva Catehismului calvinesc* se intitula «Arhiepiscopul Tării Moldovei»¹⁹. Dimitrie Cantemir pe baza celor ce știm din epoca lui Alexandru cel Bun, pe baza acestei recunoașteri din vremea moviștilor și pe baza tradiției noastre locale, vedea Biserica Moldovei independentă în conducere ca și o Patriarhie. Iar Mihai Eminescu în anul în care România și-a dobîndit independența de stat, în 1877, scria că scaunul Sucevei a fost în vechime egal în rang și neatîrnare cu Patriarhii²⁰.

*

În această situație canonica găsit Mihai Viteazul, în mai 1600, Biserica Moldovei, plus lipsa Ierarhilor care erau plecați cu Ieremia

15. Ibidem, p. 321–322.

16. Ibidem, p. 322.

17. Călători străini despre Tările Române, vol. IV, București, 1972, p. 37.

18. Ibidem, p. 408.

19. Augustin Z. N. Pop, Viața Mitropolitului Varlaam al Moldovei, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIII (1957), nr. 10–12, p. 760.

20. Mihai Eminescu, «Icoane vechi și icoane nouă», București, 1974, p. 93.

Movilă în Polonia. Marele voievod care lucra pentru independența Bisericii Ortodoxe Române pentru a consolida independența și unitatea Sfîntului nostru așezămînt, a chemat mai întii pe Arhiepiscopul Gheorghe și pe episcopii sufragani din Polonia să vină și să-și reocupe scaunele în mijlocul păstorîilor. Dacă cei poftiți n-au venit în Moldova, atunci Mihai Viteazul n-a ezitat să convoace un sinod ad-hoc care a declarat căzuți din scaune pe Ierarhii care și-au părăsit păstorîii, a numit temporar, în locul Arhiepiscopului Gheorghe Movilă care avea insigne patriarhale, un Ierarh de același nivel canonice și anume pe Dionisie Rally-Paleologul, Arhiepiscop al Tîrnovei și Exarh a toată Bulgaria, care la puțin timp a făcut să se aleagă episcopi pentru Roman și Rădăuți, la Huși, neocupînd locul pentru că a primit răspuns de la Episcopul Ioan din Polonia că se va întoarce la păstorîii săi²¹. La acest sinod ținut la Iași în vara anului 1600, pe lîngă Dionisie Rally au mai participat Necatirie, Arhiepiscopul Ohridei, Mitropolitul Gherman al Chesariei lui Filip, Mitropolitul Teofan al Vodiniei, fostul Mitropolit al Moldovei Nicanor, care era retras la Agapia, Episcopii Petrone de Muncaci și Efrem de Habru²².

Măsurile luate în vîtoarea evenimentelor, în cea mai mare parte, aveau un caracter de provizorat și noi sinoade locale ortodoxe române trebuia să hotărască și încadrarea Bisericii moldovene în marea Biserică Ortodoxă Română, căreia îi treceau drepturile ei cîștigate pînă acum, treapta de Arhiepiscopie și demnitățile patriarhale. Trebuia ulterior să se hotărască cui revin atribuțiile de arhimitropolit al Țării Românești de curînd alcătuite din cele trei provincii: Tara Românească, Transilvania și Moldova, și dacă reședința lui rămîne la Iași și ca Arhiepiscop cu insigne patriarhale sau se mută la Tîrgoviște, vechiul scaun al arhimitropolitului nostru care îl avea sufragan și pe Mitropolitul Transilvaniei și care după 1859, în calitate de Mitropolit Primat, îl avea sufragan pe Arhipăstorul Moldovei, sau conducătorul duhovnicesc al românilor ortodocși, trebuia să stea la Alba Iulia unde domnitorul celor trei Țări Românești începuse deja să-și stabilească reședința.

*

Henric IV, regele Franței, scria despre Mihai Viteazul: «Se zice că Românul este foarte tare și că planurile sale cresc potrivit cu victoriile». Zicerea era adevărată. Mihai Viteazul era așteptat și chiar să gîndit la un moment dat că ar fi potrivit să dezrobească și ortodocșii oropsiți din Polonia²³. În același timp marele nostru voievod era inconsistent îndemnat și așteptat de sîrbi, de bulgari și de greci pentru a-i

21. N. Iorga, *Studii și Documente*, vol. IX, București, 1905, p. 31—34.

22. D. Russo, *Faima lui Mihai Viteazul în străinătate*, în «Studii istorice greco-române», opere postume, tom. I, București 1939, p. 108; Al. Elian, *op. cit.*, p. 918; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, Ed. cit., p. 348.

23. Mihai Viteazul se gîndea să pătrundă cu oștile în Polonia, folosindu-se de simpatiile pe care le avea în poporul acelei țări spre a face o revoluție, a răsturna craul și a pune pe altul care să asculte de el. Pentru indeplinirea acestor planuri Mihai Viteazul avea îndemnul prin corespondență făcut de Patriarhul Constantinopolului, de mitropolitul ortodox al Kievului, de țarul Moscovei și de regele Suediei. Scopul era să restabilească în Polonia drepturile Ortodoxiei (N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 279).

elibera de tirania otomană. Grecii în special aşteptau cu nerăbdare să asculte din nou dumnezeiasca Liturghie în Sfânta Sofia din Constantinopol²⁴, ca un simbol văzut al restabilirii măririi bizantine de altă dată.

Noi ne vom mărgini însă a vorbi numai de planurile lui Mihai Viteazul în cadrul Țării Românești de curind unificată prin cele trei provincii: Țara Românească, Transilvania și Moldova.

După unirea politică urma să aibă loc și desăvîrșirea unității bisericești și sub cîrmuirea unui singur conducător duhovnicesc peste toți credincioșii români ortodocși.

În privința unirii administrative de stat a celor trei provincii putem spune că deja începuse a se contura acest fapt de mare însemnatate națională prin aceea că Mihai Viteazul rezolva deja toate problemele privitoare la întreg teritoriul românesc. Rînduise și dregători care aveau aceeași demnitate într-o provincie și în alta. De exemplu, Teodosie Rudeanul numit logofăt al Țării Românești îndeplinea această funcție și pentru Transilvania. Sau același demnitar de stat avea funcție de înaltă răspundere și într-o provincie și în alta, ca Mihalcea Caragea care era numit mare ban al Țării Românești și însărcinat cu puteri depline pe lîngă staturile și ordinele Transilvaniei; sau sfetnici credincioși dintr-o provincie care aveau înalte slujbe în celelalte provincii ca dregători ai Țării Românești: postelnicul Preda Buzescu, marele postelnic Stoichiță din Strîmba, Petre Grigorovici Armeanu, rînduji pîrcălabi în cetățile mai importante din Transilvania; sau pîrcălabul ardelean numit în fruntea conducerii Sucevei, sau la Iași, Marcu fiul lui Petru Cercel și alții.

După cum a remarcat Nicolae Iorga, ideea unei singure domnii la Mihai Viteazul se infipsese atunci deplin în mintea lui și el trecea această idee și pe noua sa pecete. «Mihai realizase acum visarea iubită a voievozilor celor mari ai românilor, zice Nicolae Bălcescu. Acum românul s-a înfrățit cu românul, și toți au una și aceeași patrie, și una și aceeași cîrmuire națională, astfel precum ei n-au fost din vremurile uitate ale vechimii. Statul acesta nou are hotare naturale de minune..., el e destul de puternic, pămîntul său binecuvîntat de Cer... locuitorii săi numerosi și în mare parte omogeni... El poate trăi, a sta de sine... Mihai avea destulă înțelegere spre a constitui acest stat... Dar spre a așeza bine temeliile și a urca temelia acestei zidiri prea grabnic făcută, îi trebuia vreme, și vremea îi fu lipsă»²⁵.

Paralel sau după terminarea unificării administrative a celor trei provincii românești trebuia să se desfășoare logic și unificarea bisericească a tuturor românilor ca urmare a canoanelor apostolice și ale sinoadelor ecumenice²⁶, urmînd tradiția deja tradusă în fapt de popoa-

24. D. Russo, *op. cit.*, p. 104, 118–119; N. Iorga, *op. cit.*, p. 293–294.

25. N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 286–289.

26. Canoanele prevăd ca fiecare Biserică Autocefală să aibă în frunte un întîlistător de care să depindă ceilalți ierarhi și cu care împreună, în chip sinodal, să diriguască problemele bisericești. Întîlistătorii Bisericii Ortodoxe au avut mai întîi numirea de simplu episcop. Pe urmă, începînd cu secolul IV, s-a numit arhiepiscop-mitropolit, ca în secolele V–VI, pentru cinci scaune apostolice, Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiochia și Ierusalim, să se folosească termenul de *Patriarch*, adică cel dintîi dintre părinți. Ulterior, după cum am văzut, s-au

rele ortodoxe vecine : bulgari²⁷, sârbi²⁸ și ruși²⁹. Urma ca Biserica Ortodoxă Română cu o singură conducere unificată pentru toate cele trei provincii să aibă în frunte pe unul dintre ierarhii ei cu titlu de patriarh și să fie recunoscută ca soră de toate celelalte patriarhate și Biserici ortodoxe autocefale³⁰. După formarea statului unitar român, în 1918, a început să se pună în discuție din ce în ce mai mult înființarea Patriarhiei române și s-a spus pe drept cuvînt că : «Probabil Mihai Viteazul, care în calitatea sa de domn al celor trei Țări Române acordase atenție deosebită și chestiunei de organizare bisericească nu ar fi ezitat a desăvîrși organizarea aceasta prin crearea Patriarhiei Române, dacă destinul i-ar fi îngăduit timpul necesar pentru consolidarea unității naționale publice»³¹.

organizat și alte Biserici naționale în Patriarhat. *Canonul 34 apostolic* prevede că episcopii fiecărui neam să depindă de un ierarh întăritător care nimic să nu facă fără știință tuturor. Ideea se repetă subliniind anumite aspecte în mai multe canoane ulterioare și anume : *Canonul 6* al Primului Sinod ecumenic ; *Canonul 8* al Sinodului III Ecumenic ; *Canonul 28* al Sinodului IV Ecumenic ; *Canonul 9* al Sinodului local din Antiohia (vezi *Scrierile părinților apostolici*..., vol. I, 1927, p. 273 ; Pr. Prof. Liviu Stan, *Har și jurisdicție*, în «*Studii Teologice*», XXII (1970), nr. 1–2, p. 15 ; Pr. dr. D. G. Borolanu, *Considerații pentru ridicarea Bisericii noastre la rangul de Patriarhie*, la Arhim. Tit Simedrea, *Patriarhia Românească. Acte și documente*, Ediție completă, București, 1926, p. 115–116).

27. În istorie se cunoaște că în anul 1234 cînd s-a încheiat o alianță militară între Ioan Asann II și Impăratul Ioan Duca Vatadzis îndreptată împotriva imperiului latin de Constantinopol, țarul bulgar a pus condiție ca să se recunoască ridicarea Arhiepiscopiei de la Tîrnovo la rangul de Patriarhat. Patriarhul Gherman cu sediul atunci la Niccea, prin corespondență a solicitat consumămintul ceilorlalți trei patriarhi ortodocși și a satisfăcut cererea Bisericii bulgare recunoscind pe Arhiepiscopul Ioachim al Tîrnovei ca Patriarh al Bulgariei în anul 1235. Patriarhia bulgară și-a adus contribuția sa în apărarea Ortodoxiei opunîndu-se cu hotărîre Unirii de la Lyon din anul 1274, și-a păstrat independența pînă la sfîrșitul secolului XIV, cînd și-a început existența, eparhile ei fiind supuse din cauza turcilor Constantinopolului (Ierod. Epifanie Norocel, *Patriarhia bulgară de Tîrnovo între anii 1235–1393*, în «*Studii Teologice*» XVII (1966), nr. 3–4, p. 152–159).

28. În Serbia, Biserica Ortodoxă s-a ridicat la treapta de Patriarhat sub țarul Stefan Dušan în anul 1346 și a fost recunoscută de Patriarhia din Constantinopol în anul 1375, cu reședința la Ypek, primul Patriarh fiind Ioanichie II. Această Patriarhie a dăinuit pînă în anul 1459, cînd Mohamed II transformă Serbia în provinție turcească, iar eparhile acestei Patriarhii depind mai departe pentru o bucată de vreme de Ohrida (Diac. Lector Ioan Pulpea, *Bisericile Ortodoxe cu specială privire asupra Bisericii Ortodoxe Ruse*, în «*Studii Teologice*» I, (1949), nr. 1–2, p. 80 ; Silviu Anuichi, *Patriarhia de Peci între anii 1557–1766*, în «*Studii Teologice*», XIV (1962), nr. 7–8, p. 430–431 ; *Scrisoarea Patriarhului Dimitrie al Constantinopolului din 20 mai 1921, publicată de Arhim. Sriban*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», XL (1922), nr. 12, p. 243–245 ; și V. Anania, *Scurtă prezentare istorică a Bisericii Ortodoxe Sirbe*, în «*Orthodoxia*», XVIII (1966), nr. 2, p. 308).

29. Despre înființarea Patriarhiei din Moscova am vorbit în paginile de mai sus. Menționăm că a fost înființată la sfîrșitul secolului XVI, cînd Rusia a ajuns la mare înflorire și și-a ciștagat un loc de mare putere în Europa (Pr. Niculae Serbănescu, *La o 40-a aniversare a reînființării Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Ruse*, în revista citată, p. 132 ; *Propunere pentru modificarea legii Sfintului Sinod*, în «*Orthodoxul*», III (1882), nr. 5, p. 156–157).

30. Uneori chiar Patriarhii de Constantinopol văzîndu-se strîmtorâi de turci îndemnau pe principii ortodocși să-și organizeze bine Bisericile din țara lor și chiar să le ridice la treapta de Patriarhat. Este cunoscut cazul cînd Patriarhul ecumenic Ghenadie Scolarul dădea indicatiî tarului sîrb în legătură cu Patriarhia acestei țări.

31. Este de reținut faptul că chiar împăratul Napoleon se gîndeau să așzeze un patriarh în capitala Franței, la Paris (cf. Pr. dr. Lupaș, *Patriarhia românească*, în «*Societatea de milîne*», II (1925), nr. 1–2 din 4–11 ianuarie, Cluj, reproducă de Arhim. Tit Simedrea în op. cit., p. 16 ; Idem, *Cuvînt finit în adunarea deputaților, ședința din 17 februarie 1925 cînd s-a*

Pe baza principiului independenței politice s-au înființat după patriarhiile ortodoxe apostolice, patriarhiile din Georgia, Bulgaria, Serbia și Rusia³². Acest principiu în chip firesc urma să se aplice și în Biserica Ortodoxă Română din vremea lui Mihai Viteazul, dacă timpul ar fi îngăduit, desăvîrșind calitatea de arhimitropolit a arhipăstorului Tării Românești și dreptul de curind dobândit al Mitropoliei Moldovei de a fi ridicată la treapta de arhiepiscopie, întăritătorul ei purtând insignele demnității patriarhale.

La sfîrșit putem spune că Mihai Viteazul înainte de luptele sale victorioase poate și în timpul acestora și după ele a găsit timpul cuvenit să asculte sfaturile sfetnicilor săi înțelepți printre care și arhimitropolitul Eftimie de la Tîrgoviște, arhiepiscopul Dionisie Rally-Paleologul, episcopul Luca al Buzăului și glasul conștiinței sale rînduind în deplină independență tot ce era necesar pentru Biserica Ortodoxă Română în acel moment: alegerea, consacrarea și înscăunarea arhipăstorului Tării Românești fără aprobarea sau înștiințarea prealabilă a altui scaun arhieesc; supunerea oficială a Bisericii Ortodoxe din Transilvania arhimitropolitului de la Tîrgoviște; luarea în vara anului 1600 a măsurilor urgente care se impuneau în Moldova pentru conducerea Bisericii străbune.

*

ConcluDEM că dacă timpul i-ar fi fost favorabil în ceea ce privește durata, Mihai Viteazul ar fi desăvîrșit organizarea superioară a Bisericii Ortodoxe Române în treapta de Patriarhat aşa cum Biserica Ortodoxă Rusă realizase atunci această desăvîrșire de organizare canonică. Noi, din fericire, avem chiar vechimea apostolică a creștinismului prin strămoșii noștri traco-geto-daci și romani, care au sorbit glasul Evangheliei din gura corifeilor creștinătății: Sfîntul Apostol Andrei cel întii chemat, Sfîntul Apostol Petru și Sfîntul Apostol Pavel. Creștinismul nostru cu întinse rădăcini apostolice avea deja vigoarea pilduitoare a trăirii nealterate a dumnezeieștii învățături pe o durată de un mileniu și jumătate și mai ales în secolele XIV, XV și XVI pînă atunci ca și în continuare se arătase sprijinitor principal al Ortodoxiei ecumenice pînă în cele mai îndepărtate zări ale lumii.

Astăzi la 375 de ani de la epoca mai înainte evocată, din fericire ceea ce n-a putut dăinui atunci, ceea ce nu s-a putut împlini atunci, astăzi este împlinit și va dăinui în veșnicie: unitatea moral-politică a poporului român care trăiește astăzi într-o țară liberă și independentă și stăpînă pe destinele sale, Biserica Ortodoxă Română, organizată în Patriarhat de acum o jumătate de secol, își călăuzește clerul și credincioșii pe calea sprijinirii noilor infăptuiri ale poporului nostru.

discutat și aprobat legea pentru înștiințarea Patriarhiei române, publicat de Arhim. Tit Simedrea, în op. cit., p. 23).

32. Zotu, Biserica autocefală din Elada, în «Biserica Ortodoxă Română», VII (1883), nr. 1, p. 13; Memoriu facultății de teologie din Cernăuți, publicat de Arhim. Tit Simedrea, în op. cit., p. 27.

Fig. 1 — Marele voievod *Mihai Viteazul* și *Doamna Stanca*. Tablou votiv de la biserică Mihai Vodă — București (Pictură de Costin Petrescu)

Fig. 2. — *Eltimie*, Arhiepiscopul Tării Românești din vremea lui Mihai Viteazul (Detaliu din fresca executată de pictorul Vasile Rudeanu în Palatul patriarhal — București)

Fig. 3. — *Ioan de la Prislop*, Mitropolitul Ardealului în timpul lui Mihai Viteazul (Frescă executată, în Palatul patriarhal, de Costin Petrescu)

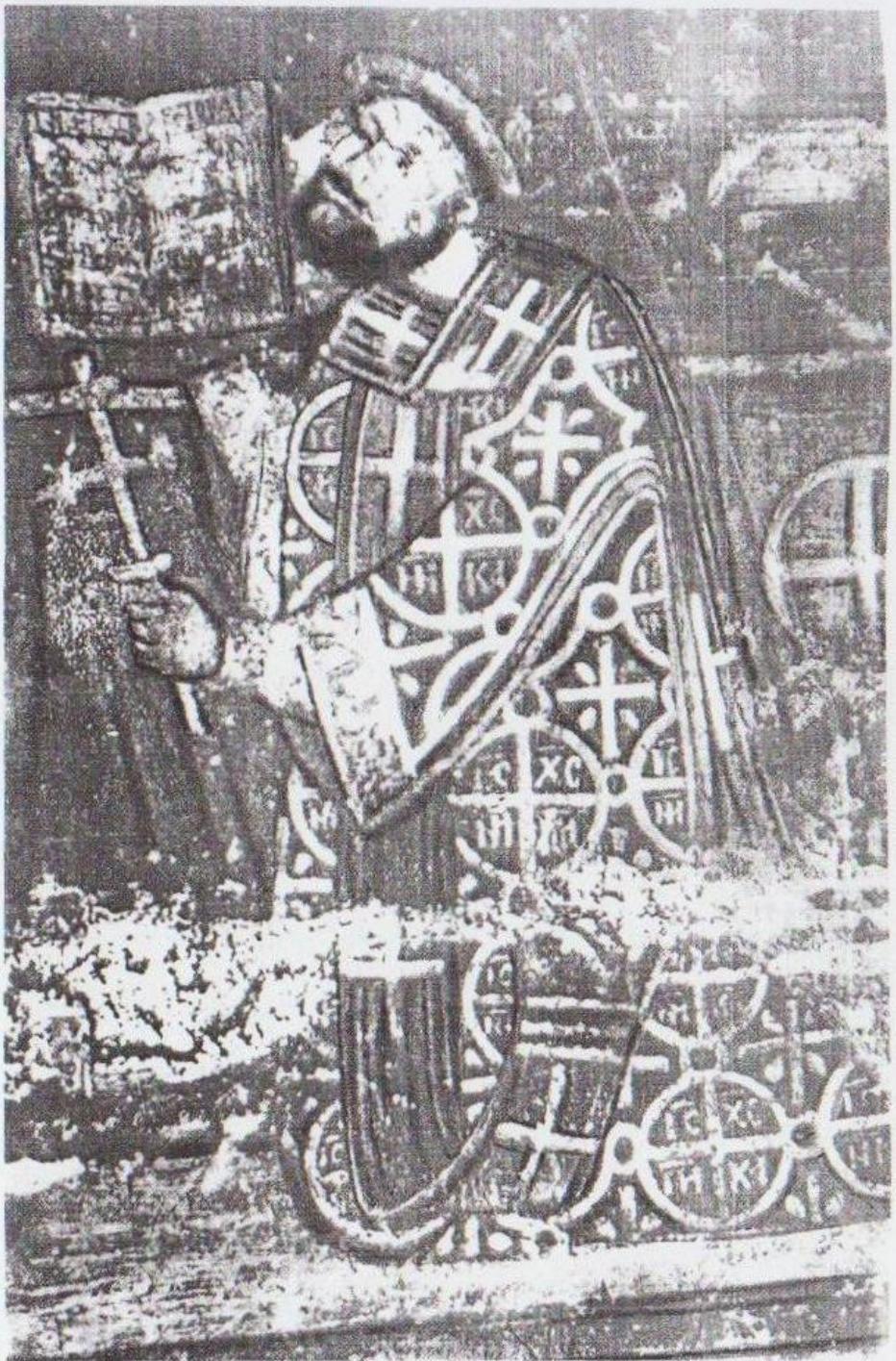

Fig. 4. — Gheorghe Movilă, arhiepiscopul Moldovei (Detaliu din fresca de la Mănăstirea Sucevița)

Fig. 5. — Chipul marelui voievod Mihai Viteazul, zugrăvit pe icoanele de sticlă, reprezentând pe Sfântul strateg Teodor cel Viteaz, conducător de oști